

Zagadnienia architektoniczno-urbanistyczne projektowania Centrów Usług Społecznych na wybranych przykładach

dr inż. arch.
AGNIESZKA LABUS
Politechnika Śląska
Wydział Architektury
ORCID: 0000-0003-0997-3178

inż. arch.
OLIWIJA TOMAS
Politechnika Śląska
Wydział Architektury
ORCID: 0000-0003-1043-1309

Artykuł dotyczy problematyki Centrów Usług Społecznych (CUS) jako nowej formy organizowania wsparcia dla mieszkańców społeczności lokalnej na wybranych przykładach ze świata. Autorki analizują zagadnienia urbanistyczno-architektoniczne, związane z projektowaniem Centrów Usług Społecznych, zgodnie ze współczesnym podejściem i standardami. W efekcie formułują wytyczne projektowe w zakresie lokalizacji, zagospodarowania działki, programu funkcjonalno-przestrzennego oraz przestrzeni wspólnych w ramach określonych typów CUS-ów.

Wstęp

Odpowiedzią na wyzwania XXI wieku, związane ze starzeniem się społeczeństwa, migracjami, wykluczeniem społecznym, ubóstwem, osłabieniem więzi międzypokoleniowych czy samotnością, jest wzrost zapotrzebowania na usługi społeczne, organizowane przez władze publiczne [1]. Jednym ze szczegółowych celów strategii Europa 2020, w rozdziale „Wyzwania społeczne” [2] zapisano, że istnieje silna potrzeba kształtowania integracyjnych, innowacyjnych oraz refleksyjnych społeczeństw, co wiąże się z redefinicją opieki społecznej i miejsc, w których taka opieka jest realizowana. Konsekwencją tych założeń to zmiana wizerunków ośrodków świadczących pomoc socjalną oraz rozszerzenie ich działalności w celu zapobiegania stygmatyzacji, budowania więzi społecznych czy ułatwienia korzystania ze zintegrowanych usług. Jednym z wyzwań XXI wieku jest kształtowanie miasta inteligentnego, w którym niezbędny byłby aspekt inteligentnego społeczeństwa, rozumiany nie tylko pod kątem rozwoju technologicznego, ale przede wszystkim w odniesieniu do skoncentrowania się na potrzebach społeczności, przy wykorzystaniu nowoczesnych rozwiązań. W swoich rozważaniach nad miastem inteligentnym Guallart [3], były naczelnym architektem miasta Barcelona, podkreśla istotę tych rozwiązań w dążeniu do tego, aby miasto nadawało się do zamieszkania, modyfikowało rodzaj oraz jakość przestrzeni publicznej, a także wspomagało przekraczanie barier i stereotypów. Na świecie funkcjonują już ośrodki integrujące funkcje społeczne w jednym miejscu i są pewnego rodzaju stabilizatorem danej dzielnicy, w której świadczą usługi [4]. W Polsce miejsca o takim przeznaczeniu zaczynają dopiero powstawać, m.in. ze względu na wprowadzenie w 2019 roku w życie ustawy o sposobie tworzenia oraz funkcjonowania Centrów Usług Społecznych (CUS) [5]. W Polsce CUS-y powstają przez przekształcenie ośrodków pomocy społecznej w gminie lub funkcjonują jako odrębne jednostki. Jest

to nowa forma, wykraczająca funkcją poza zakres pomocy społecznej, zajmująca się również kulturą i edukacją. Do zadań centrum – poza prowadzeniem własnych projektów – należy również koordynacja usług społecznych, świadczonych przez inne podmioty działające w ramach przedsięwzięć takiego ośrodka. Oznacza to, że instytucja otacza opieką np. kluby seniora czy organizacje społeczne.

Wyznaczono cztery główne korzyści wynikające z utworzenia Centrów Usług Społecznych w Polsce [6]:

1. Centrum ma zintegrować oferowane już usługi w gminie oraz funkcjonować jako system „jednego okienka” dla mieszkańców i podmiotów świadczących wsparcie usługowe.

2. W obiekcie ma mieć siedzibę organizator społeczności lokalnej, którego zadaniem będzie animacja działań samopomocowych i wolontaryjnych, a także wsparcie społeczne.

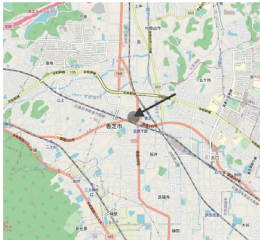
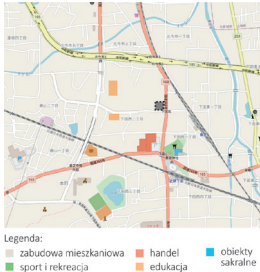
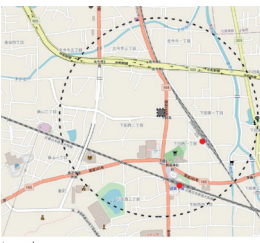

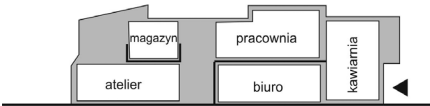

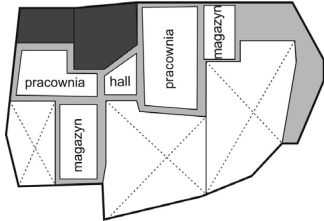
3. Obiekt ma zapewniać warunki organizacyjne do współpracy między specjalistami branż pomocowych (poradnictwo i doradztwo, pomoc socjalna, terapia, opieka i wychowanie).

4. Ustawa umożliwi zwiększenie liczby usług odpowiadających mieszkańcom. Pomocne będzie zróżnicowanie środków finansowania: ze środków samorządowych, z budżetu państwa i funduszy unijnych.

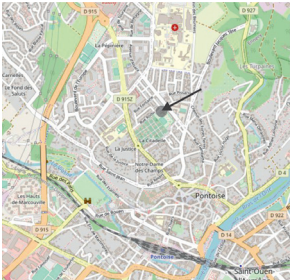
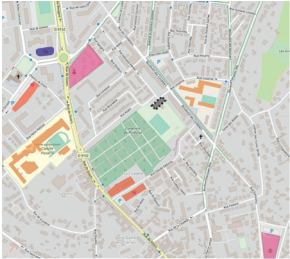

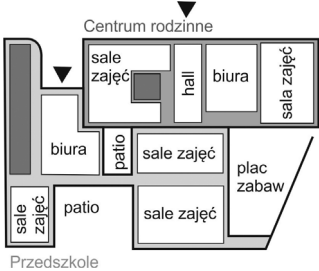
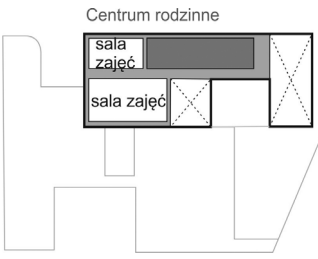
Nowa struktura oferowania usług powinna spełniać cel deinstytucjonalizacji, w ramach której systemy wsparcia będą się skupiać na oferowaniu usług i tym samym ograniczać działanie całodobowych placówek pomocowych.

Do określenia programów usług w gminie niezbędna jest diagnoza ustalająca potrzeby lokalnej społeczności. Ustawodawca wskazuje czternaście obszarów, w jakich mogą być one realizowane: polityka prorodzinna, wspieranie rodziny, system opieki zastępczej, pomoc społeczna, wspieranie osób niepełnosprawnych, edukacja

Tab. 1. Analiza aspektów urbanistyczno-architektonicznych typu 1 – przestrzeń do wspólnej pracy i aktywizacji grup społecznych (oprac. aut.)

Good Job! Center KASHIBA		Typ: Przestrzeń dla wspólnej pracy i aktywizacji grup społecznych
Lokalizacja: Kashiba, Japonia		
Architekt: Onishimaki + Hyakudayuki Architects		
Rok realizacji: 2016		
Powierzchnia: 691 m ²		
Opis obiektu Projekt składa się z dwóch obiektów zlokalizowanych w centrum miasta, otoczony przez osiedla mieszkaniowe. Przestrzeń powstała jako wynik idei: „stwórz, pracuj i dziel się”. Obiekt jest siedzibą organizacji oraz aktywności mieszkańców. Miejsce jest przyjazne dla osób niepełnosprawnych, ma za zadanie tworzyć miejsca pracy, gdzie zanika granica pomiędzy sztuką, designem a biznesem.		
Ocena obiektu		
Lokalizacja - funkcje		
Budynek znajduje się w centrum miasta, w śródku dzielnicy mieszkaniowej, w otoczeniu usług.		
Lokalizacja - komunikacja		
W pobliżu budynku znajdują się drogi szybkiego ruchu, a w odległości ok. 200m przystanki kolejowe.		
Zagospodarowanie terenu		
+	<ul style="list-style-type: none"> • obiekty są położone w odległości 5-10 minut pieszo od siebie • dostępne miejsca parkingowe • otwarty parter w relacji z otoczeniem 	
-		Rys. 3. Lokalizacja, komunikacja, źródło: [10]
Układ funkcjonalno-przestrzenny		
+	<ul style="list-style-type: none"> • przestrzenie warsztatowe- wysokie • przestrzenie pracy grupowej – wysokie, jasne, otwarte • przestrzenie odpoczynku, jasne i przytulne • przestrzenie co-workingowe, wydzielone • kawiarnia, miejsce pracy dla osób niepełnosprawnych • sklep-sprzedaż rękodzieła • zaplecze kuchenne • obiekt dzieli się nie na pomieszczenia, a na przestrzenie wydzielone wysokością, niepełnymi przegrodami, które zapewniają współpracę całego wnętrza • czytelny trzon przy północnej elewacji 	
-		
Przestrzenie wspólne		
+	<ul style="list-style-type: none"> • przestronne, oświetlone i wysokie przestrzenie • nietypowa aranżacja, przenikanie się przestrzeni półzamkniętych i otwartych • antresole • budowanie poczucia wspólnoty poprzez wspólną przestrzeń pracy • stonowana, spójna estetyka • możliwość rearanżacji 	
-		
Przestrzenie wspólne		
+		
-		
Przestrzenie wspólne		
		Rys. 6. Rzut poziom 1, źródło: opracowanie własne na podstawie www.archdaily.com

Tab. 2. Analiza aspektów urbanistyczno-architektonicznych typu 2 – realizacja potrzeb opieki społecznej dla rodzin, wraz z przedszkolem (oprac. aut.)

Les Cordeliers – Centrum społeczne i przedszkole		Typ: Opieka społeczna dla rodzin oraz przedszkole	
Lokalizacja: Pontoise, Francja			
Architekt: Ateliers O-S architectes			
Rok realizacji: 2019			
Powierzchnia: nieznane			
<p>Opis obiektu</p> <p>Budynek powstał wśród zabudowy mieszkaniowej, jako centrum społeczne dla jednej z dzielnic Pontoise. Dzieli się na 2 zespoły tworzące jedną bryłę – centrum społeczne i przedszkole, mogące przyjąć 45 dzieci. Te dwie funkcje nie łączą się, ale zachowują relację między sobą, poprzez wgląd w dziedzińce. Architektura obiektu bardzo dobrze wpisuje się w kontekst podmiejskiego osiedla domów jednorodzinnych, w niedużym, historycznym mieście.</p>		 <p>Legenda: ■ zabudowa mieszkaniowa ■ handel ■ kultura ■ sport i rekreacja ■ edukacja ■ administracja</p>	
Ocena obiektu			
Lokalizacja - funkcje			
Budynek znajduje się w centrum miasta, w środku dzielnicy mieszkaniowej, w otoczeniu usług.			
Lokalizacja - komunikacja		 <p>Legenda: ● przystanek autobusowy --- zasięg 5 minut pieszo</p>	
<p>W pobliżu obiektu znajduje się jedna z głównych dróg, przy których zlokalizowanych jest wiele przystanków autobusowych.</p>			
Zagospodarowanie terenu			
+	<ul style="list-style-type: none"> • parking przy obiekcie • duże tereny zielone wokół • kompaktowa bryła, szczególnie wykorzystująca potencjał działki • zaakcentowane wejścia do budynku • dziedzińce wewnętrzne 		
-	<ul style="list-style-type: none"> • brak relacji centrum społecznego z zielenią 	<p>Rys. 7 Lokalizacja w skali miasta, źródło: [10]</p> <p>Rys. 8 Lokalizacja, funkcje, źródło: [10]</p> <p>Rys. 9 Lokalizacja, komunikacja, źródło: [10]</p>	
Układ funkcjonalno-przestrzenny			
+	<ul style="list-style-type: none"> • Centrum społeczne (część 2-piętrowa): • dwukondygnacyjna przestrzeń sali wielofunkcyjnej • sale warsztatowe • sale zajęć grupowych • administracja centrum 	 <p>Centrum rodzinne</p> <p>Przedszkole</p>	
-	<ul style="list-style-type: none"> • układ funkcjonalny centrum jest sztywny, nie pozwala na przenikanie się przestrzeni 		
Przestrzenie wspólne			
+	<ul style="list-style-type: none"> • przestronna, oświetlona i wysoka przestrzeń sali wielofunkcyjnej • dziedzińce stwarzają dodatkową przestrzeń do wykorzystania w trakcie zajęć • dzięki dobrym proporcjom dziedzińców nie przytłacza użytkownika • nawierzchnie przepuszczalne 	 <p>Centrum rodzinne</p>	
-	<ul style="list-style-type: none"> • brak funkcji zapraszającej odwiedzających do centrum społecznego 		

Rys. 10 Rzut poziomy 0, źródło: opracowanie własne na podstawie www.archdaily.com

Rys. 11 Rzut Poziomy 1, źródło: opracowanie własne na podstawie www.archdaily.com

publiczna, przeciwdziałanie bezrobociu, promocja i ochrona zdrowia, kultura, edukacja publiczna, kultura fizyczna i turystyka, pobudzenie aktywności obywatelskiej, mieszkalnictwo, reintegracja zawodowa oraz społeczna.

Przykłady usług, które mogą być oferowane w ramach CUS-ów, to m.in. ośrodki pomocy społecznej (OPS-y mogą – zgodnie z ustawą o CUS-ach – zostać przekształcone w CUS-y, ale ustawodawca przewidział również tryb utworzenia CUS-u przy pozostawieniu OPS-u), podmioty proponujące usługi zatrudnienia socjalnego, instytucje kultury (w tym samorządowe ośrodki kultury i biblioteki), instytucje edukacyjne, placówki opieki zdrowotnej i promocji zdrowia, instytucje świadczące usługi opiekuńcze, organizacje proekologiczne, ośrodki sportu i rekreacji, lokalni pracodawcy (którzy mogą również organizować staże zawodowe).

W ustawie o CUS-ach nie uwzględniono zagadnień przestrzennych, związanych z kształtowaniem CUS-ów w przestrzeniach miast. Nie ma w niej także wytycznych projektowych w tym zakresie. Niniejszy artykuł ma na celu przybliżenie tej tematyki.

Geneza powstania CUS-ów

Geneza powstania Centrów Usług Społecznych sięga na początek XX wieku i jest związana z powstawaniem dzielnic robotniczych w dużych, industrialnych miastach Stanów Zjednoczonych i Europy. Centra skupiały się na współpracy mieszkańców, której celem była pomoc biedniejszej lub potrzebującej części społeczności, przede wszystkim kobietom, dzieciom, osobom z niepełnosprawnościami, migrantom itp. Organizacje zajmowały się dostarczaniem pomocy materialnej oraz dążeniem do wypracowania lepszych praw i warunków życia dla mieszkańców. Ich sposób działania okazał się skuteczny, a centra rozwijają się dzisiaj w większości krajów, bazując na trzech zasadach: (1) centrum skupia dotychczas niezaangażowane osoby w grupy dążące do wypracowania przyjętego celu, (2) praca społeczna ma na celu wzmocnienie więzi rodzinnych i sąsiedzkich, (3) usługi oparte na działaniach społeczności są efektywne i rozsądne w finansowaniu [4]. Centra umożliwiają poza tym komunikację między władzą a obywatelami, promują współpracę mieszkańców w pomaganiu innym, dostarczają wsparcia materialnego, dążą do wyrównania szans wszystkich grup społecznych oraz pełnią funkcję rzecznika mieszkańców w dążeniu do zmian.

Temat multidyscyplinarnych centrów społecznych nie został jeszcze dobrze rozpoznany w polskiej literaturze naukowej, poza nielicznymi pozycjami (Rymsza, Miemieć 2020) [1, 6], opisującymi prawne, historyczne oraz społeczne źródła i cele reformy instytucji ośrodka pomocy społecznej, a także wskazującymi organizacyjne możliwości funkcjonowania centrów. Niewiele jest opracowań przedstawiających sposoby projektowania centrów, które wspomagają aktywizację społeczności dzięki wysokiej jakości przestrzeni, a i tak większość z tych prac koncentruje się na problemie w skali miasta lub dzielnicy oraz na aspektach socjologicznych. Rozwój literatury o tej tematyce jest niewspółmierny z liczbą pojawiających się polskich realizacji wielofunkcyjnych obiektów CUS. Takie centrum, organizujące system wsparcia dla rodzin, powstało m.in. w Kłobucku oraz w Myszyńcu, gdzie pracuje się nad problemami społecznymi związanymi z uzależnieniami i przemocą domową. Prawdopodobnie takiego typu funkcje powstających centrów społecznych są spowodowane nieograniczonymi możliwościami zakresu działalności CUS-ów, co z kolei utrudnia formułowanie wytycznych projektowych odnoszących się do każdego typu działalności. Widoczny jest trend rewitalizacji historycznych budynków oraz ich adaptacji na centra, np. w Zabrze, gdzie w starej gazowni zlokalizowano sale zajęciowe dla organizacji społecznych, a także w Łędzinach, gdzie w budynku dawnej kopalni znajduje się aktualnie Dzieni Dom Pomocy Społecznej, mieszkalnia dla seniorów, ofiar przemocy domowej oraz mieszkania chronione.

W literaturze międzynarodowej pojawia się pojęcie zintegrowanej opieki środowiskowej (ang. Integrated Community

Care) [7], opisywanej głównie przez pryzmat metod działania organizacji o takim charakterze. Zintegrowana opieka środowiskowa jest definiowana jako rodzaj opieki socjalnej, powiązanej mocno z opieką zdrowotną, opartej na działaniach w miejscu zamieszkania. Autorzy przytoczonego artykułu wskazują, że opieka środowiskowa to nie tylko realizacja programów rządowych, ale również inicjatywy organizacji pozarządowych i zaangażowanie wolontariuszy. Tego rodzaju działania, angażujące lokalną społeczność w system opieki, wpływają na umocnienie więzi społecznych. Często sprawdzają się w trudnych społecznościach czy na terenach objętych programem rewitalizacji (Sherbrooke, Quebec, Canada 2009). Tematykę projektowania centrów społecznych poruszyła w swojej publikacji Sheryl Tubbs [8], podejmując próbę określenia właściwego sposobu projektowania obiektów o takim przeznaczeniu w obszarach niezurbanizowanych w Stanach Zjednoczonych. Ze względu na ogromne możliwości specjalizacji centrów, autorka wskazuje przede wszystkim metodę *responsive design*, polegającą na badaniu potrzeb i oczekiwań mieszkańców, której efektem powinno być zaprojektowanie obiektu odpowiedniego dla konkretnej społeczności. Kluczowym narzędziem w tej metodzie jest partycypacja społeczna pozwalająca odpowiedzieć na pytania o demografię społeczności oraz istniejące organizacje społeczne, przegląd obecnych miejsc spotkań, zapotrzebowanie na przestrzeń przeznaczoną do prowadzenia zajęć oraz o możliwości finansowego wsparcia działania centrum. Z kolei Shao [9] nazywa centrum społeczne „publicznym pokojem dziennym” i wskazuje na fakt, że koszty centrum powinny być zrównoważone, a ono musi zostać skonstruowane z przestrzeni dedykowanych potrzebom różnych grup i stanowić wyraz artystycznej estetyki. Zadaniem takiego centrum powinno być rozpowszechnianie kultury oraz długofalowe służeńie przez zrównoważony projekt.

Podsumowując, stan badań obrazuje, że CUS-y to formy, które w przestrzeniach zurbanizowanych, w zależności od lokalnych potrzeb, mogą wybierać różne obszary funkcjonowania. Usługi przez nie oferowane bazują na pomocy społecznej, wzbogaconej o ofertę kulturalną, medyczną lub edukacyjną. Działania centrów realizują założenia zbliżone do zintegrowanej opieki środowiskowej, a istotny czynnik w ich funkcjonowaniu stanowi wola mieszkańców do integracji oraz współpracy. Poza zaspokojeniem podstawowych potrzeb, misją tych instytucji jest prowokowanie i wspomaganie wytworzenia więzi społecznych sprzyjających aktywizacji osób starszych, z niepełnosprawnościami czy wykluczonych.

Studium przypadku

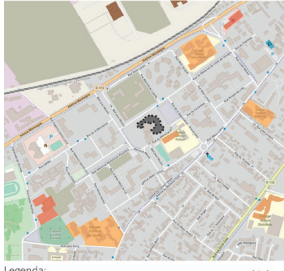

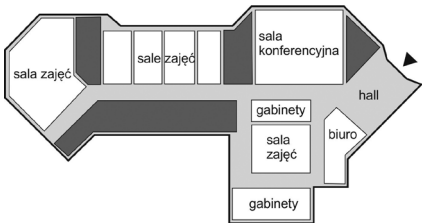
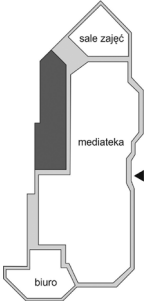
Celem artykułu jest przeprowadzenie badań w oparciu o analizy urbanistyczno-architektoniczne w zakresie projektowania CUS-ów, w których posłużono się metodą studium przypadku. Na podstawie przeglądu projektów z całego świata, zostały porównane obiekty stworzone w ostatnich latach, przedstawiające cztery typy funkcjonalne o programie zbliżonym do obszarów działania centrów usług społecznych. Typy te reprezentują obiekty oferujące:

1. przestrzeń do wspólnej pracy i aktywizacji grup społecznych,
2. realizację potrzeb opieki społecznej dla rodzin, wraz z przedszkolem,
3. połączenie podstawowej opieki medycznej z centrum kulturalnym,
4. siedzibę organizacji społecznych oraz aktywności kulturalnych.

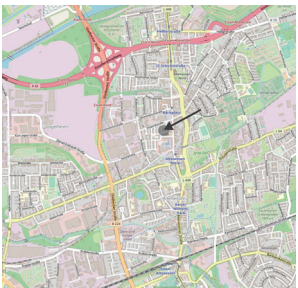
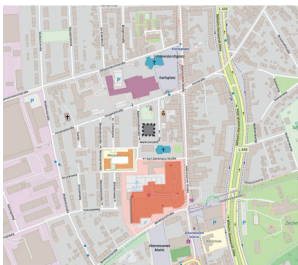
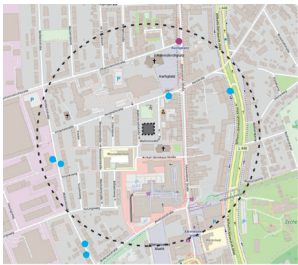
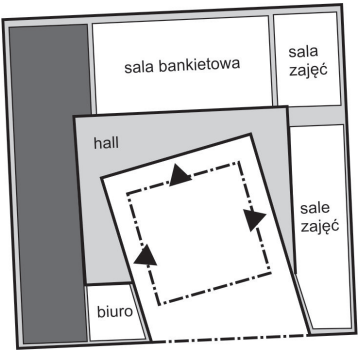
W oparciu o wybrane przykłady przeanalizowano aspekty urbanistyczno-architektoniczne w ramach poszczególnych typów w zakresie: lokalizacji, zagospodarowania terenu, układu funkcjonalno-przestrzennego i przestrzeni wspólnej. Rezultatem badań jest wyodrębnienie dobrych rozwiązań oraz wskazanie różnic między możliwymi typami funkcjonalnymi obiektów usług społecznych, a w konsekwencji opracowanie propozycji wytycznych projektowych w ramach projektowania CUS-ów, na podstawie zbadanych przykładów.

Tab. 3. Analiza aspektów urbanistyczno-architektonicznych typu 3 – połączenie podstawowej opieki medycznej z centrum kulturalnym (oprac. aut.)

Centrum społeczne Alberta Schweitzera		Typ: Podstawowa opieka medyczna oraz centrum kulturalne			
Lokalizacja: Dammarie-les-Lys, Francja					
Architekt: mobile architectural office					
Rok realizacji: 2019					
Powierzchnia: 3500 m ²					
<p>Opis obiektu</p> <p>Obiekt powstał po przebudowie pawilonu z lat 70., w centrum jednego z najbardziej popularnych miejsc w mieście – równiny Lys. Umieszczony pośród wysokich budynków mieszkalnych, budynek zawiera mediатеkę, centrum dla organizacji społecznych, administrację, oraz poradnię lekarską i psychologiczną, szczególnie dla kobiet w okresie macierzyństwa i dzieci.</p> <p>Zespół w swojej dawnej strukturze był postrzegany jako obiekt zamknięty, ciemny i zaniedbany. Przebudowa miała na celu utrwalenie wizerunku otwartego i przyjaznego miejsca dla społeczności.</p>					
Ocena obiektu		 <p>Legenda:</p> <ul style="list-style-type: none"> zabudowa mieszkaniowa handel obiekty sakralne sport i rekreacja edukacja przemysł 			
Lokalizacja - funkcje					
Mediateka mieści się w niskim budynku-pawilonie, zlokalizowanym u podstawy wysokich obiektów mieszkalnych. W okolicy dominuje zabudowa mieszkaniowa oraz towarzyszące funkcje usługowe.					
Lokalizacja - komunikacja					
Okolica jest bardzo dobrze skomunikowana. W pobliżu znajduje się wiele przystanków komunikacji autobusowej.					
Zagospodarowanie terenu		 <p>Legenda:</p> <ul style="list-style-type: none"> przystanek autobusowy zasięg 5 minut pieszo 			
+	<ul style="list-style-type: none"> • obiekt wpisany w koncepcje urbanistyczną osiedla • budynki mieszkalne w niedużej odległości • budynek w skali człowieka • poszerzenie budynku o tarasy dostępne dla pieszych 				
-	<ul style="list-style-type: none"> • brak relacji centrum społecznego z zielenią 				
Układ funkcjonalno-przestrzenny					
+	<p>Moduł mediateki i centrum organizacji społecznych:</p> <ul style="list-style-type: none"> • otwarta przestrzeń mediateki o różnorodnej aranżacji pozwala na swobodne korzystanie z zasobów i przestrzeni • pomieszczenie administracyjne i sale wielofunkcyjne organizacji znajdują się przy oświetlonej elewacji budynku • pomieszczenia warsztatowe są zlokalizowane wzdłuż ciemnej elewacji <p>Moduł poradni lekarskiej i psychologicznej:</p> <ul style="list-style-type: none"> • gabinety medyczne i psychologiczne • sala konferencyjna dla 150 osób • sala konferencyjna dla 80 osób • salka rehabilitacyjna • sale zajęć grupowych • sala bankietowa z aneksem kuchennym 			 <p>Rys. 15 Rzut modułu poradni lekarskiej i psychologicznej, źródło: opracowanie własne na podstawie www.archdaily.com</p>	
-	<ul style="list-style-type: none"> • pomieszczenia przeznaczone dla organizacji społecznych stanowią niewielki procent powierzchni budynku i nie mają własnych przestrzeni wspólnych 				
Przestrzenie wspólne					
+	<p>Mediateka:</p> <ul style="list-style-type: none"> • różnorodne przestrzenie mogące służyć spotkaniom, wspólnej pracy i warsztatom • możliwa rearanżacja • jasne wnętrza • relacja z otoczeniem 	 <p>Rys. 16 Rzut modułu mediateki i centrum organizacji społecznych, źródło: opracowanie własne na podstawie www.archdaily.com</p>			
-	<ul style="list-style-type: none"> • hall wejściowy do modułu poradni jest pusty, nieprzyjazny 				

Tab. 4. Analiza aspektów urbanistyczno-architektonicznych typu 4 – siedziba organizacji społecznych i aktywności kulturalnych (oprac. aut.)

Altenessen – Centrum społeczne		Typ: Siedziba organizacji społecznych i aktywności kulturalnych
Lokalizacja: Essen, Niemcy		 <p>Rys. 17 Lokalizacja w skali miasta, źródło: [10]</p> <p>Rys. 18 Lokalizacja, funkcje, źródło: [10]</p> <p>Rys. 19 Lokalizacja, komunikacja, źródło: [10]</p>
Architekt: Heinrich Böll Architekt		
Rok realizacji: 2017		
Powierzchnia: 970 m ²		
<p>Opis obiektu</p> <p>Obiekt został zaprojektowany w całości jako siedziba centrum społecznego. Budynek znajduje się w dzielnicy Altenessen, w pobliżu budynków mieszkalnych, stanął na znaczącym w skali miasta placu. Życie w budynku toczy się wokół dziedzińca, którego południowy bok pozostał otwarty w geście zaproszenia do środka. W budynku znalazły miejsce okoliczne organizacje społeczne. Nowa rchitektura wpisuje się w otoczenie, nawiązując materiałem ni detalami do pobliskiego zabytkowego kościoła.</p>		
Ocena obiektu		
Lokalizacja - funkcje		
<p>Obiekt powstał w otoczeniu zróżnicowanych funkcji związanych z życiem miasta. Budynek zajął miejsce placu, który stanowił ważny punkt odniesienia w okolicy.</p>		
Lokalizacja - komunikacja		
<p>W odległości 300m od budynku znajduje się stacja metra, a w niedużej odległości kilka przystanków autobusowych.</p>		
Zagospodarowanie terenu		
+	<ul style="list-style-type: none"> • otwarcie elewacji przy wejściu na plac • tereny zielone i sportowe w bliskiej odległości • dziedziniec otwartą elewacją jest skierowany w stronę kościoła 	
-	<ul style="list-style-type: none"> • parking dzielący oś widokową z dziedzińca na kościół 	
Układ funkcjonalno-przestrzenny		
+	<ul style="list-style-type: none"> • sala konferencyjna dla 100 osób • kuchnia • pomieszczenia warsztatowe • pomieszczenia pracy grupowej • foyer • dziedziniec 	
-	<ul style="list-style-type: none"> • pomieszczenia przeznaczone dla organizacji społecznych stanowią niewielki procent powierzchni budynku i nie mają własnych przestrzeni wspólnych 	
Przestrzenie wspólne		
+	<ul style="list-style-type: none"> • hall służy nie tylko jako strefa wejściowa, ale może być tłem dla wydarzeń w centrum • fasada pomiędzy hall'em a dziedzińcem jest rozsuwalna, co pozwala na uzyskanie poszerzonej przestrzeni • relacja z otoczeniem • dziedziniec skupiający wzrok przechodniów na wydarzeniach w środku 	
-	<ul style="list-style-type: none"> • brak przenikania się przestrzeni pracy 	
		 <p>Rys. 20 Rzut , źródło: opracowanie własne na podstawie www.archdaily.com</p>

Tab. 5. Tabela zbiorcza i porównawcza dla czterech typów funkcjonalnych CUS (oprac. aut.)

CUS	1	2	3	4
	Przestrzeń dla wspólnej pracy i aktywizacji grup społecznych - Kashiba	Opieka społeczna dla rodzin oraz przedszkole – Pontoise	Podstawowa opieka medyczna oraz centrum kulturalne – Dammarie-les-Lys	Siedziba organizacji społecznych i aktywności kulturalnych – Altenessen
Lokalizacja	Centrum miasta w pobliżu środków komunikacji zbiorowej oraz osiedla mieszkalnego.	Centrum miasta w pobliżu środków komunikacji zbiorowej oraz osiedla mieszkalnego.	Centrum miasta w pobliżu środków komunikacji zbiorowej oraz osiedla mieszkalnego.	Centrum miasta w pobliżu środków komunikacji zbiorowej, osiedla mieszkalnego oraz obiektów użyteczności publicznej, z którymi jest powiązany.
Zagospodarowanie terenu	Budynek jest dominantą narożnika ulicy, co ekspozuje jego strefę usługową i sprzyja interakcji z przechodniem.	Od strony ulicy zlokalizowano centrum rodzinne, z kolei wydzielone przedszkole jest bliższe terenom zielonym.	Parterowy budynek sprzyja integracji z przechodniem, obszerne przedpole ekspozuje centrum, jest miejscem wydarzeń lokalnych.	Forma czworoboku z otwartym dziedzińcem oferuje dodatkową przestrzeń wydarzeń, otwiera budynek na przechodnia.
Układ funkcjonalno-przestrzenny	Otwarte, częściowo wydzielone przestrzenie do pracy, wypoczynku i spotkań, sąsiadujące z strefami magazynowania i warsztatami. Niewielka funkcja usługowa w parterze.	Prosty układ sal zajęć centrum rodzinnego z jedną dużą salą wielofunkcyjną. Wydzielone funkcjonalnie przedszkole z salami zawsze zwróconymi w stronę zieleni lub atriów.	Strefa kulturalna i medyczna wyraźnie oddzielone. Mediateka zajmuje otwartą przestrzeń możliwą do rearanżacji, oraz sale zajęć. W części medycznej znajduje się sala dla ok. 50 osób.	Sale zajęć skupiają się wokół dziedzińca i hallu, który może stanowić przestrzeń wystawową. W budynku występuje sala wielofunkcyjna dla ok. 50 osób.
Przestrzenie wspólne	Przenikanie się sąsiadujących stref, możliwość interakcji pomiędzy uczestnikami różnych zajęć, klientami kawiarni i przechodniami.	Za pomocą licznych patio oraz formy budynku centrum rodzinne oraz przedszkole mają z sobą kontakt, chociaż funkcjonalnie się nie łączą.	Mediateka i sale zajęć są przejrzyste, zapewniają możliwość interakcji pomiędzy użytkownikami i przechodniami.	Hall i dziedzińce mogą stanowić rozszerzenie pomieszczeń w budynku, jednocześnie zapewniając wgląd z zewnątrz na wydarzenia w centrum.

Wnioski

Przeanalizowane przykłady wybranych studiów przypadku CUS wykazują zarówno pewne podobieństwa, jak i różnice w kwestiach architektoniczno-urbanistycznych w odniesieniu do:

- **lokalizacji:**

Na podstawie przeprowadzonej analizy studium przypadku wybranych obiektów, można stwierdzić, że Centra Usług Społecznych są zazwyczaj położone w bezpośrednim sąsiedztwie zabudowy mieszkaniowej. Pozwala to na zaadresowanie programu centrum do okolicznej społeczności oraz na wzbogacenie oferty kulturalnej lub społecznej okolicy. Czasami centra znajdują się w pobliżu innych obiektów użyteczności publicznej, z którymi zostaje nawiązana współpraca (Altenessen, gdzie CUS współdziała z sąsiadującą parafią). Znaczącym atutem jest usytuowanie budynku centrum niedaleko środków komunikacji zbiorowej, co umożliwi jego dostępność dla większego grona mieszkańców.

- **zagospodarowania terenu:**

W większości przykładów usytuowanie budynku pozwala na interakcję przechodnia z wnętrzem obiektu (centrum kulturalne w Altenessen, przestrzeń do wspólnej pracy w Kashiba, mediateka w Dammarie-les-Lys). Sprzyja temu zastosowanie przeziernych elewacji i wejść obok często uczęszczanych chodników, dróg czy placów. Transparentność fasady nie jest jednak pożądana w przypadku pełnienia funkcji wymagających prywatności (przedszkole w Pontoise, centrum podstawowej opieki medycznej w Dammarie-les-Lys). W bliskim sąsiedztwie tych obiektów mogą ponadto znajdować się urządzenia służące do zabawy czy sportu (centrum opieki społecznej i przedszkole w Pontoise) lub place przeznaczone do zgromadzeń (Dammarie-les-Lys, Altenessen), które powiększają grono odwiedzających i zapraszają do zapoznania się z funkcjami budynku.

- **układu funkcjonalno-przestrzennego:**

Centrum Usług Społecznych jest instytucją elastyczną, a jej zakres działań może być różnorodny i dostosowany do potrzeb lokalnej społeczności. W zależności od profilu działalności tej instytucji, w budynku mogą znaleźć się pomieszczenia administracyjne, medyczne lub

socjalne. W połowie przeanalizowanych obiektów, niezależnie od typu ich działalności, w centrach są sale bankietowe przeznaczone dla minimum 50 osób (centrum podstawowej opieki medycznej w Dammarie-les-Lys oraz siedziba organizacji społecznych i aktywności kulturalnych w Altenessen). Sale zajęciowe jako podstawa aktywności odbywających się w budynku stanowią jego trzon funkcjonalny w typie obejmującym przestrzenie przeznaczone do wspólnej pracy oraz aktywizacji grup społecznych (Kashiba, siedziba organizacji społecznych i aktywności kulturalnych w Altenessen oraz centrum pomocy społecznej dla rodzin w Pontoise). Duże, niewydzielone w pełni przestrzenie mogą sąsiadować ze sobą, dzieląc się na strefy wypoczynku, warsztatowe czy ze stanowiskami komputerowymi. Bardziej wyspecjalizowane typy, realizujące podstawową opiekę, mediatekę czy przedszkole, charakteryzują się natomiast układem funkcjonalnym, dostosowanym do danej funkcji. Otwarta przestrzeń (mediateka w Dammarie-les-Lys oraz przestrzeń do wspólnej pracy w Kashiba) sprzyja integracji i wymianie pomysłów, ale jest również elastyczniejsza. Dodatkowym atutem są miejsca o funkcjach towarzyszących, np. mediateka, przedszkole lub sklepik, które sprzyjają powiększeniu grona odwiedzających i mogą znaleźć się w każdym typie centrum.

- **przestrzeni wspólnych:**

Najważniejszą cechą centrów skupiających się na przestrzeni do wspólnej pracy i aktywizacji grup społecznych, mediatece oraz siedzibie organizacji społecznych czy aktywności kulturalnych jest możliwość łączenia funkcji w obrębie budynku, a także aktywizacja grup przez wgląd w działania uczestników innych zajęć. W przypadku funkcji oferującej wydarzenia społeczne i edukacyjne budynek powinien dawać możliwość integracji użytkowników, a także udostępnić przestrzenie dla różnych grup wiekowych i o różnym statusie społecznym. Jedną z istotnych cech projektowanej przestrzeni powinna być przejrzystość zachęcająca do poznania usług świadczonych przez centrum. W przypadku funkcji o wysokim stopniu prywatności należy zadbać o odpowiednie wydzielenie przestrzeni (centrum podstawowej opieki medycznej w Dammarie-les-Lys, przedszkole w Pontoise). Ważnym aspektem w projektowaniu wszystkich typów centrum jest dostosowanie budynku i otoczenia do osób o różnym stopniu sprawności tak, aby umożliwić wszystkim komfortowe użytkowanie.

Tab. 6. Wytyczne projektowe dla wybranych typów Centrum Usług Społecznych (oprac. aut.)

CUS	1	2	3	4
	Przestrzeń dla wspólnej pracy i aktywizacji grup społecznych	Opieka społeczna dla rodzin oraz przedszkole	Podstawowa opieka medyczna oraz centrum kulturalne	Siedziba organizacji społecznych i aktywności kulturalnych
Lokalizacja	Łatwy i szybki dostęp do środków komunikacji zbiorowej Usytuowanie w pobliżu centrum funkcjonalnego miejscowości lub osiedla mieszkalnego, do którego jest zaadresowane			
Zagospodarowanie terenu	Frontowa elewacja zapewniająca wgląd do środka budynku i interakcję z przechodniem Adekwatne do otoczenia ulokowanie funkcji głośniejszych i cichych Wzbogacenie zagospodarowania terenu np. o plac zabaw, czy urządzenia rekreacyjne, co powiększa liczbę odwiedzających			
Układ funkcjonalno-przestrzenny	Otwarte, częściowo wydzielone przestrzenie pracy, w sąsiedztwie z magazynami, warsztatami. Stanowiska do różnorodnych aktywności. Mała usługa wraz z pomieszczeniem do eksponowania prac.	Wydzielona strefa centrum społecznego od funkcji przedszkola. Sale zajęciowe dopasowane do rodzaju aktywności.	Wydzielona strefa opieki medycznej od centrum kulturalnego. Centrum kulturalne powinno posiadać wielofunkcyjne pomieszczenia możliwe do rearanżacji i interakcji.	Centrum kulturalne powinno posiadać wielofunkcyjne pomieszczenia możliwe do rearanżacji i interakcji.
Przestrzenie wspólne	Przestrzenie służące pracy oraz sale zajęciowe powinny dawać możliwość wglądu w aktywność innych użytkowników Niewielka funkcja usługowa może służyć promocji centrum oraz prac jego użytkowników			
Aspekty miasta inteligentnego	Aktywizacja grup społecznych, dostępność narzędzi do samorozwoju Dostępność aktywności dla różnych grup wiekowych, zapobieganie wykluczeniu Dostępność zasobów elektronicznych, oraz podstawowej opieki zdrowotnej			

Na podstawie przeprowadzonych analiz i wniosków można wskazać główne cechy oraz założenia projektowe dla CUS-ów. Poniżej sformułowano tabelę zbiorczą i porównawczą dla czterech typów funkcjonalnych CUS-ów (Tabela 5).

Wytyczne

Na podstawie analiz literatury, źródeł prawnych oraz przykładów dobrych praktyk wskazano następujące wytyczne projektowe dla wybranych typów Centrum Usług Społecznych (Tabela 6).

Przedstawione typy funkcjonalne posiadają zbliżone wytyczne dotyczące większości analizowanych aspektów architektoniczno-urbanistycznych. Wszystkie cechy budynków CUS-ów i zagospodarowania terenu w ich pobliżu powinny sprzyjać dostępności oraz promocji oferowanych w nich usług. Typy funkcjonalne zasadniczo różnią się w układzie funkcjonalno-przestrzennym budynku, co wynika ze złożonych wymagań poszczególnych specjalizacji.

Zachodzi więc potrzeba przeprowadzenia rozleglejszych badań w zakresie projektowania CUS-ów niż w niniejszym artykule. Należałoby bowiem zwrócić uwagę na inne możliwe typy funkcjonalne i scharakteryzować ich wyspecjalizowane potrzeby przestrzenne. Istotnym elementem przyszłych badań w tym zakresie powinno być również doświadczenie użytkowników CUS-ów powstałych w Polsce.

Bibliografia

- [1] Marcin Miemieć, Centrum Usług Społecznych jako forma organizacyjna administracji świadczącej, *Przegląd prawa i administracji*, 2020, t. 120, część 1, s. 501-514.
- [2] <https://cordis.europa.eu/programme/id/H2020-EU.3.1.pl> - Priorytet „Wyzwania społeczne, strategia „Europa 2020” (01.07.2021r.)
- [3] <https://smartnet.niua.org/content/3e4c6fcf-f273-4722-a531-e9decc8bf5de> (15.10.2021r.)
- [4] Richard J. Estes, Social work, social development and community welfare centers in international perspective, *International Social Work*, 1997, 40 (1), s. 43-55.
- [5] Ustawa z dnia 19 lipca 2019 roku o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych, *Dz.U.* 2019 poz. 1818.
- [6] Rymysza M., Biblioteczka CUS Seria materiałów edukacyjnych, Jak utworzyć i prowadzić centrum usług społecznych, 2020, t. 1, Dlaczego centrum usług społecznych?, Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa.
- [7] Yacine Thiam, Jean-Francois Allaire, Paul Morin, Shelley-Rose Hyppolite, Chantal Dore, Herve Tchala Vignon Zomahoun, Suzanne Garon, A conceptual framework for integrated community care, *International Journal of Integrated Care*, 2021, 21 (1), s. 1-10.
- [8] Sheryl Tubbs, Designing A Complete Community Center: Responsive Design in a Rural Setting, *Capstone Collection*, 2012, 2534.
- [9] Fengyan Shao, Interior Space Design of Community Activity Center Based on Service Function, *Open Journal of Social Sciences*, 2010, 7, s. 209-214.

DOI: 10.5604/01.3001.0015.7452

PRAWIDŁOWY SPOSÓB CYTOWANIA

Labus Agnieszka, Tomas Oliwia, 2022, Zagadnienia architektoniczno-urbanistyczne projektowania Centrów Usług Społecznych na wybranych przykładach, „Builder” 3 (296). DOI: 10.5604/01.3001.0015.7452

Streszczenie: Niniejszy artykuł dotyczy problematyki Centrów Usług Społecznych (CUS) jako nowej formy organizowania wsparcia dla mieszkańców społeczności lokalnej na wybranych przykładach z całego świata. Autorki metodą studium przypadku analizują zagadnienia urbanistyczno-architektoniczne związane z projektowaniem Centrów Usług Społecznych, zgodnie ze współczesnym podejściem i standardami. Efektem artykułu jest sformułowanie wytycznych projektowych w zakresie lokalizacji, zagospodarowania działki, programu funkcjonalno-przestrzennego, a także przestrzeni wspólnych w ramach określonych typów CUS-ów. Wytyczne te mogą być przydatnym narzędziem dla tworzenia CUS-ów w Polsce, w związku z ustawą z dnia 19 lipca 2019 r. o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych (*Dz.U.* 2019 poz. 1818).

Słowa kluczowe: centrum usług społecznych, opieka społeczna, społeczność lokalna, studium przypadku

Abstract: ARCHITECTURAL AND URBAN ISSUES OF DESIGNING THE SOCIAL SERVICES CENTERS ON SELECTED EXAMPLES.

This article deals with the issue of Social Service Centers (CUS) as a new form of organizing support for local community residents on selected examples from around the world. The authors use a case study to analyze urban and architectural issues related to the design of social service centers in accordance with the modern approach and design standards. The result of the article is the formulation of design guidelines for the location, plot development, functional and spatial program, as well as common spaces for chosen types of CUSs. These guidelines may be a useful tool for creating CUSs in Poland in connection with the Act of July 19, 2019, on the provision of social services by the social services center (*Journal of Laws* 2019, item 1818).

Keywords: social services centre, welfare care, local community, case study